

En legitimitetsstudie utav det svenska nämndemannasystemet.

Domareden, rättegångsbalken 4 kap. 11 §

” Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svågerskap, vänskap, avund, illvilja eller räddhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är. Jag skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.”

Abstract

This thesis analyzes the legitimacy of lay judge's participation in Swedish courts, addressed as 'nämndemän'. The Swedish lay judges are assigned in accordance to the proportional share that the political parties receive in the municipal elections. Lay judges therefore represent a political party in court, though sworn by oath not to be affected by it in their judging. The question stated is whether the use of the Swedish lay judges is a legitimate formation of courts, according to the theory in use.

The theory that this analysis is based on is Beetham's "The Normative Structure of Legitimacy", where he argues that legitimacy is multidimensional and consists of three dimensions. These dimensions are applied, though reconstructed to suit an analysis of the Swedish lay judges. Because of the three dimensions the analysis consists of different analytical objects and methodology.

The result of the analysis is that the system is legal and the way politicians justify the system is in accordance to the rules of popular rule. Moreover, the final dimension illustrates delegitimation problems noticed by media.

The conclusion is that the Swedish lay judges are a legitimate institution with an element of delegitimation; politically assigned lay judges, which only becomes a problem when publicly questioned.

Nyckelord: legitimitet, legitimering, Beetham, nämndemän, nämndeman

Antal ord: 9.999

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning	1
1.2	Teoretisk ansats	2
1.3	Metod och material	3
1.4	Disposition.....	3
2	Nämndemän i dagens svenska domstolar	4
3	Legitimitetsteori	6
3.1	”The Legitimation of Power” – David Beetham (1991).....	7
4	Legitimitet – ett analytiskt ramverk.....	9
4.1	Legitimitetens första dimension	9
4.2	Legitimitetens andra dimension.....	10
4.3	Legitimitetens tredje dimension	11
5	Metodologi	13
5.1	Forskningsdesign	13
5.2	Material till den kvantitativa undersökningen	14
5.2.1	Avvägningar och avgränsningar i urvalet.....	16
6	Resultat	18
6.1	Legitimitetens första dimension	18
6.2	Legitimitetens andra dimension.....	21
6.3	Legitimitetens tredje dimension	23
7	Nämndemannasystemet – en legitim maktutövning?	26
8	Referenser	29
9	Bilagor	32
9.1	Bilaga 1: Argument för och emot lekmän i domstol	32
9.1.1	Argument för nämndemän i domstol.....	32

9.1.2	Argument mot nämndemän i domstol	33
9.2	Bilaga 2: Variabler till den kvantitativa undersökningen.....	34
9.3	Bilaga 3: Frekvenstabeller för den kvantitativa undersökningen	36
9.4	Bilaga 4: Tabell över innehållet i artiklarna (legitimitetens tredje dimension).....	37

1 Inledning

I Sverige har vi ett domstolsväsende som är uppbyggt på att de som dömer i första instans består av en juridisk domare och tre nämndemän. Nämndemännen är lekmän, alltså ej juridiskt utbildade tjänstemän som sitter med som domare i rättsfall och har likvärdig rösträtt som juristdomaren (Diesen, 1996, s.132-133). Nämndemännen sitter dessutom på ett politiskt mandat och är nominerade och proportionellt fördelade efter de politiska partiernas storlek i kommun- och landstingsfullmäktige. Trots att nämndemännen sitter på ett politiskt mandat svär de en domared där de ska förbli opartiska och neutrala från politisk påverkan. I och med Sverigedemokraternas framgångar i det senaste valet 2010 har frågan om nämndemannasystemets existens blommat upp på nytt i media¹, där man anser det besynnerligt att ett främlingsfientligt parti får göra sina röster hörda i rätten.

Det som är principiellt intressant i det svenska domstolsväsendet från en statsvetenskaplig vinkel är just det att man låter politiska partier nominera nämndemän medan man i andra länder, exempelvis USA, utgår ifrån medborgarregister för att forma jury (ibid., s.78). Det har framkommit flera undersökningar om hur nämndemän röstar i domar, men få som undersöker huruvida systemet med partipolitiskt objektiva nämndemän är en legitim utformning av den rättsliga makt som utövas från maktutövarna mot de underordnade i samhället.

Det som jag frågar mig är huruvida det kan anses som legitimt i en rättsstat att använda sig av politiskt tillsatta lekmän som domare? Det som denna uppsats utreder är huruvida nämndemannasystemet vilar på en solid legitimitetsgrund eller om det kan finnas spår av legitimitetsproblem i det svenska rättsystemet.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka legitimiteten i att ha politiskt tillsatta lekmän som domare och hur detta system legitimeras. Uppsatsen tar sin utgångspunkt i legitimitetsteori och kommer empiriskt att undersöka huruvida man kan se att det föreligger en partipolitisk påverkan från nämndemännens sida som går att spåra i domslutet, hur nämndemannasystemet legitimeras samt hur kritiken som riktas mot det ser ut.

¹Exempel på artiklar: Aftonbladet 2010-09-22 ”Åklagare orolig för fler SD-nämndemän”, DN 2010-09-22 ”Fler SD-nämndemän avgör asylärenden”.

Anledningen till att jag vill undersöka nämndemannasystemet ur ett legitimitetsperspektiv är att det tycks föreligga en paradox i att nämndemannasystemet grundas på att nämndemännen ska representera det allmänna rättsmedvetandet, men nomineras till sin post av politiska partier, som de ska förhålla sig neutrala och opartiska till. Därför är det av intresse att undersöka hur denna rättsliga utformning legitimeras samt diskutera eventuella legitimitetsbrister för att se om det föreligger ett legitimitetsproblem i en av samhällets institutioner.

Frågeställningarna blir därmed:

- i. Uppfylls legitimitetsgrunderna för att nämndemännen väljs utifrån politiska partier, dvs. en frånvaro av partipolitisk påverkan?
- ii. Hur har nämndemännens existens i svenska domstolar legitimerats?
- iii. Finns det en kritik mot nämndemannasystemet i medierna, om så är fallet, vad är det som kritiseras?
- iv. Utifrån undersökningens resultat, kan nämndemannasystemet anses vara en legitim maktutövning?

1.2 Teoretisk ansats

För att undersöka legitimiteten i det svenska nämndemannasystemet används Beethams ramverk för staters legitimitet som presenteras i *"The Legitimation of Power"* (1991). Den teoretiska ambitionen i denna uppsats är både teorianvändande och teoriutvecklande. Detta då jag först använder mig av en befintlig teori som är ämnad att analysera den politiska makten som helhet, för att sedan utveckla denna för att anpassa till en politisk institution – nämndemannasystemet.

Den teori som används går under benämningen "legitimitetens normativa struktur", trots detta namn är denna studie inte av det normativa slaget. Denna studie är en empirisk analys utav ett normativt ställningstagande, för att undersöka huruvida dessa normer går att finna i nämndemannasystemet, utan att för den sakens skull föra en normativ analys. Där normativ argumentation och ställningstagande utgår från värden (Badersten, 2006, s.187), utgår denna analys från en befintlig normativ teori som analyseras strikt empiriskt.

1.3 Metod och material

Det ramverk som används består utav tre dimensioner vars analys utgår från olika typer av material och metod, vilket resulterar i både kvalitativ och kvantitativ metod.

Den första dimensionen i ramverket är en kvantitativ undersökning av Migrationsdomstolen i Malmö där syftet är att undersöka om det går att finna partipolitisk påverkan på domslut. Jag har valt att avgränsa den kvantitativa undersökningen till att enbart undersöka domar i Migrationsdomstolen i Malmö. Då Migrationsdomstolen har samma utformning som de allmänna domstolarna, exempelvis Tingsrätten, skulle man kunna generalisera resultatet som representativt för övriga domstolar. Eftersom asylfall är en så pass svårbedömd verksamhet som många har starka åsikter i, samtidigt som Malmö inte kan anses ett typexempel, kommer denna generalisering *inte* att göras för att inte äventyra studiens validitet.

Den andra dimensionen undersöker vilka legitimitetsgrunder som står som argument för nämndemanssystemets existens i offentliga tryck.

Den tredje dimensionen syftar till att undersöka legitimiteten utifrån den kritik som tas upp i dagstidningarna för att se vilka komponenter som skulle kunna vara ett potentiellt legitimitetsproblem (se kap.4).

1.4 Disposition

Uppsatsens första kapitel är en översikt över problemformulering, teori, material och metod. Nästföljande kapitel (2) bereder en översikt över nämndemännens medverkan i det svenska domstolsväsendet för att ge en god insikt till ämnet. Sedan följer en introduktion till begreppet legitimitet och den teori som ligger till grund för analysen (3). Utefter den teori som presenterades utformas sedan ett analytiskt ramverk (4). Metodologin och de avvägningar som metodvalet resulterat i visas i nästföljande kapitel (5). Resultatet av ramverkets applicering på materialet (6) följs utav en diskussion om vad analysen gav (7). I slutet presenteras referenser (8) samt bilagor till undersökningen (9).

2 Nämndemän i dagens svenska domstolar

Nämndemän har en lång tradition i den svenska rättsskipningen och har funnits i olika former sedan åttahundra år tillbaka i tiden. Den första nämnden i Sverige uppstod på landskapslagarnas tid och är den nämnd som ligger till grund för dagens utformning (Diesen, 1996, s.13, 108).

Nämndemannasystemet har under åren förändrats mycket. De reformer som ligger till grund för dagens system är att man 1975 införde att nämndemännen nomineras efter kommunfullmäktiges proportionalitetsfördelning (ibid., s.132), även om valet av nämndemän hade utförts i kommunalstämman sedan 1863 (SOU 2002:61, s.63), samt att man 1983 införde individuell rösträtt och därmed gav nämndemännen reell makt för första gången. Individuell rösträtt betyder att nämndemännen har samma formella ställning i rätten som juristdomaren. Vid lika röstning gäller ordförandes röst som avgörande (Diesen, 1996, s.141-142). Samma år blev normalsammansättningen i första instans en domare och tre nämndemän (Diesen, 1996, s.118-119). En av anledningarna till nämndemännens utökade rättsliga makt var att ”Det är viktigt att behålla den folkliga förankring i dömandet som Sverige av tradition har haft...” (ibid., s.135).

Migrationsdomstolen ingår under förvaltningsrätten och dess sammansättning utformas även den så att den består av en lagfären domare och tre nämndemän. Mål som beskrivs vara utav ”enkel beskaffenhet” kan avgöras av en domare ensam (SOU 2009:56, s.223). Under åren 2007-2008 avgjordes ungefär hälften av alla mål i Migrationsdomstolen utav en ensam domare, som ett genomsnitt utav de tre Migrationsdomstolarna i Stockholm, Göteborg och Malmö. Migrationsdomstolen i Stockholm arbetar i större utsträckning utan nämnd, vilket de gör i drygt hälften av fallen medan Göteborg och Malmö i knappt en tredjedel (ibid., s.224-228).

Under 2007 tjänstgjorde det 8 632 nämndemän i Sverige; 5 257 i Tingsrätt, 655 i hovrätt, 1 693 i länsrätt och 346 i kammarrätt (DV 2007:2, s.5). Vid Förvaltningsrätten och Migrationsdomstolen i Malmö tjänstgör idag drygt 300 nämndemän.

Valperioden för en nämndeman är fyra år och utgår efter de politiska valen där tingsrättens nämndemän utses i kommunfullmäktige och förvaltningsrättens nämndemän i landstingsfullmäktige (Diesen, 1996, s.141-142). De politiska partierna nominerar nämndemän till en valberedning som sedan utnämner nämndemännen. Om det finns majoritet för det i fullmäktige ska nämndemännens fördelning vara efter proportionaliteten i det senaste valet (ibid.). Nämndemännens tjänstgöring byggs upp så att de delas in i grupper efter en

proportionell fördelning av partier, om det är möjligt, och sedan tjänstgör efter ett rullande schema (ibid., s.143).

Nämndemännens uppgift i domstolen kan ses som att de representerar allmänheten och ser till att domstolen dömer i enlighet med denna (Prop. 2005/06:180, s.20). Därför strävar man efter att nämndemannakåren representera befolkningsstrukturen utefter faktorer som kön, yrke och ålder. Den senaste utredningen visade att könsfördelningen var helt jämn, antalet nämndemän med utländsk bakgrund 16,5%, vilket liknar snittet i Sverige, samt ålderssammansättningen fortfarande skev med en kraftig överrepresentation av äldre, ofta över 60 års ålder (DV 2007:2, s.7).

3 Legitimitetsteori

Legitimitet är ett begrepp som används som ett verktyg för att förstå den politiska organisationen utav samtida stater (Dogan, 2009, s.195). Legitimitet som teori visar relationen mellan maktutövare och de som makten utövas mot, och om denna relations utformning speglas av samtycke så råder det legitimitet (Stubbergaard, 1996, s.97). Med andra ord kan man säga att alla politiska system och därigenom makthavarna är i behov av legitimitet för att utöva makt (ibid., s.99). Därför är demokrati som fenomen starkt förknippat med legitimitet då dess existens, stabilitet och upprätthållande till stor del grundas på det (Lipset, 1959, s.69). Legitimitetsbegreppet är därmed direkt kopplat till statens stabilitet; om det råder legitimitet i landets organisering är det indirekt ett stabilt samhälle (Stubbergaard, 1996, s.97), vilket leder till att det viktigt att upprätthålla legitimitet i samhällets institutioner.

Weber har länge varit auktoriteten inom legitimitetsforskningen där han menar att legitimitet existerar när de som berörs i en maktrelation upplever ett system som legitimt (Beetham, 1991, s.8). Weber anser vidare att det finns tre legitimitetsprinciper inom politiska eller samhällsliga system som kan identifieras som; rationell legalitet (lagar implementeras rationellt), traditionsenlig legitimitet (rättfärdigande av att upprätthålla maktens tradition) och karismatisk legitimitet (folkets hängivenhet till ledarens karaktär) (Wæraas, 2007, s.282-283).

Webers vedertagna definition har i senare forskning visat sig problematisk, främst när man ser till kollapser av politiska system, som exempelvis Sovjetunionen, att sammanbrottet skulle bero på att tron på systemet försvann istället för att det var fel på systemet i sig självt (Beetham, 1991, s.8-9). Dessutom utgår argumenten mot Webers definition främst från att två utav de tre principerna svårligen kan appliceras på dagens stater. Att legalitet krävs för en legitim stat är ett faktum, men att det krävs en karismatisk ledare eller traditionsenlig legitimering är något som inte existerar i samma utsträckning i dagens politiska legitimering (Dogan, 2009, s.195). Om man därför använder Webers definition utav legitimitet kommer resultatet av en analys att bli att en stor del av världens länder skulle anses som illegitima då denna definition som var tillämpbar och hyllad när den skrevs inte är lika tillämpbar i dagens samhälle (ibid.).

De flesta legitimitetsteorier utgår från den politiska makten i sin helhet, men "... vi kan inte begränsa analysen till att gälla samhällets legitimering av det politiska systemet, utan vi behöver även ta med frågan om de olika delarna inom staten även legitimeras av andra aktörer inom staten" (Stubbergaard, 1996, s.112). Eftersom legitimitetsteorierna utgår från makten som helhet finns det inget givet ramverk för att analysera statens enskilda institutioner. Därför kommer Beethams tre dimensioner i "The Legitimation of Power" (1991) att användas och utvecklas för att skapa ett analytiskt ramverk som är utformat för att analysera rättsväsendet.

Anledningen till att Beetham används istället för Weber, eller annan legitimitetsteori, är den kritik som kommit ifrån flera forskares håll mot Webers definition. Beethams ”The Legitimation of Power” ger ett applicerbart alternativ, som sedan den skrevs har fått stor genomslagskraft inom legitimitetsforskningen.

3.1 ”The Legitimation of Power” – David Beetham (1991)

Maktutövande är ett fenomen som går att hitta i alla mänskliga samhällen och som utspelar sig mellan ett fåtal dominanta och ett flertal underordnade. Denna relation kan speglas av hot och förtryck, men i de fall som makten är legalt förvärvad söker man istället rättfärdiga makten. När makten är rättfärdigad är den legitim (Beetham, 1991, s.3). Eftersom makten i demokratiska moderna stater är förvärvad på ett lagligt sätt är det extra viktigt att de dominerande söker att legitimera sin rätt att utöva makt över folket (ibid., s.119). Ett av de viktigaste elementen i den samtida staten är att få folket att betala in skatter för att upprätthålla systemet, om inte maktrelationen är legitim är det nästintill omöjligt att ha ett fungerande samhälle (ibid., s.118). Framförallt är det viktigt att legitimera makten och det politiska systemet för att de underordnade ska lyda samhällets lagar och att det inte ska leda till uppror och systemsammanbrott (ibid., s.26).

Det är viktigt att poängtera att det inte enbart är legitimitet som gör en stats politiska system stabilt och effektivt utan dess organisering och resurser spelar en stor roll, men legitimiteten är viktig för att maktrelationen ska speglas av att de underordnade agerar som moraliska agenter istället för att de enbart agerar med egenintresse för att undvika systemsammanbrott (ibid., s.33).

Beetham argumenterar för att legitimitet är ett koncept som har en multidimensionell utformning (ibid., s.15). De dimensioner som går att identifiera i legitimitetsbegreppet kan sammanfattas:

- i. Legalitet: Det råder överensstämmelse med etablerade regler.
- ii. Reglerna kan rättfärdigas utifrån gemensamma uppfattningar, dvs. från både de dominanta och underordnades sida.
- iii. Det finns bevisligt samtycke till den givna maktrelationen från de underordnade (ibid., s.16).

Legaliteten är den mest fundamentala av de tre dimensionerna. Att makten är tillskansad på ett lagligt sätt är ett självklart kriterium för att legitimitet ska råda. Dock behöver regler inte nödvändigtvis betyda skriftliga lagar utan kan även uttryckas i form av informella konventioner och samhällliga regler (ibid.).

Men bara för att det råder legalitet är det inte självklart att det råder legitimitet, vilket leder oss in på den andra dimensionen; att reglerna kan rättfärdigas utifrån gemensamma uppfattningar. För att rättfärdiga regimens makt är det viktigt att

makten härleds från en giltig auktoritetskälla som kan vara religiös eller folklig – beroende på samhällets tro av vad som är en rättmätig auktoritet (ibid., s.17). Om detta kriterium inte uppfylls och det föreligger en diskrepans mellan vad folket uppfattar som en rättmätig auktoritet och vad regimen härleder sin makt ifrån kan det sägas råda en nedgång eller svaghet i legitimiteten (ibid., s.17-18).

Den tredje dimensionen är av ett symboliskt slag där de som makten utövas mot demonstrativt visar sitt samtycke och därmed bidrar till legitimiteten. Detta kan göras genom att exempelvis rösta vid demokratiska val eller svära en trohetsed. En sådan symbolhandling skapar ett normativt åtagande i relationen samtidigt som det uppvisar legitimitet för en tredje part (ibid., s18). Om denna dimension definieras av ett passivt motstånd eller ett samarbete som inte fungerar eroderas legitimiteten och kan kallas för legitimitetsproblem (eng. delegitimation) (ibid., s.18-19).

Tabell 3.1 Legitimitetens tre dimensioner

	Legitimitetskriterium	Typ av icke-legitim makt
i.	Legalitet	Illegitimitet (regelbrott)
ii.	Reglerna kan rättfärdigas utifrån gemensamma uppfattningar	Svaghet i legitimitet (diskrepans mellan maktens regler och folkets tro)
iii.	Bevisligt samtycke till den givna maktrelationen från de underordnade	Legitimitetsproblem (tillbakatagande av samtycke)

(Beetham, 1996, s.20)

4 Legitimitet – ett analytiskt ramverk

4.1 Legitimitetens första dimension

Legitimitetens första dimension utgår från legalitet, dvs. att det råder överensstämmelse med etablerade lagar och regler. Det svenska domstolväsendets utformning är lagstadgad och noga övervakad för att se till att lagarna hålls. Då Sverige är en till synes stabil demokrati med ett icke ifrågasatt rättsväsende kommer det framöver antas att den legala delen av rättens utformning av domare och nämndemän är uppfylld, vilket även ligger utanför denna uppsats ramar. Dock behöver legaliteten inte enbart innefatta lagar utan syftar även till att påvisa att man kan härleda makten utifrån de regler som är etablerade i samhället (Beetham, 1991, s.24).

Enligt Beetham är det en förutsättning för legalitet att det finns en tredelning av makten, dvs. att den verkställande, dömande och lagstiftande makten skiljs åt, framförallt för att göra den verkställande makten till ett rättsligt subjekt som kan ställas in för rätta (Beetham, 1991, s.123). Men då de politiska institutionerna i Skandinavien inte har samma tydliga tredelning utav makten som länder som har ett konstitutionellt system, exempelvis USA. I Sverige har vi en ”blandform” i domarbänken, dvs. man utnyttjar både jurymän (i tryckfrihetsmål) och nämndemän (Vallinder, 2000, s.13,19). Eftersom Sverige har denna blandning utav den dömande och politiska makten kommer denna faktor att uteslutas ur analysen för att det är problematiskt att se ett helt system som illegitimt, om det inte är uppbyggt efter Montesquieus teori om maktens tredelning.

Däremot kommer det att analyseras i denna dimension huruvida nämndemännen uppfyller den regel som ligger till grund för att de nomineras i efter partier i kommun- och landstingsfullmäktige, dvs. om nämndemännen förhåller sig neutrala och opartiska.

Att nämndemännen ska förhålla sig neutrala, sakliga och opartiska beläggs i följande citat:

- i. ”Nämndemännens uppgift är att tillsammans med juristdomarna tillämpa rättsreglerna i de mål som de deltar i. Ingen utomstående, till exempel riksdagen, regeringen eller andra myndigheter, har rätt att lägga sig i hur juristdomare eller nämndemän ska döma.” (Nämndemannahandboken, s.4)
- ii. ”Nämndemannauppdraget ställer stora krav på objektivitet och saklighet” (ibid.).

- iii. ”Genom domareden försäkrar nämndemännen att man ska döma så rättvist som möjligt och aldrig ta några ovidkommande hänsyn... Nämndemännen lämnar genom domareden långtgående försäkningar om att de i sin dömande verksamhet ska tillämpa de svenska rättsreglerna och inte låta sig påverkas av sina politiska åsikter” (ibid., s.6).

Eftersom det svenska politiska systemet inte utgår från en tredelning mellan den verkställande, dömande och lagstiftande makten kommer denna dimension alltså att utgå från huruvida nämndemännen uppfyller kriterierna om opartiskhet och neutralitet (i förhållande till de politiska partier som nominerat dem) för att se huruvida de etablerade reglerna för politisk inblandning i den dömande verksamheten följs och därmed uppfyller legalitetskriteriet.

Denna del av det analytiska ramverket kan även ses som en aspekt utav legitimitet och effektivitet. Lipset menar att effektivitet är en viktig komponent i staters legitimering av det politiska systemet. Effektivitet i denna bemärkelse syftar på det faktiska utförandet av de politiska institutionerna, dvs. att det möter folkets förväntningar på systemet (Lipset, 1959, s.86). Med andra ord för att undersöka om reglerna för opartiskhet följs, vilket uppfyller effektivitetskriteriet, eller om det förekommer en påverkan på den dömande makten från den politiska.

4.2 Legitimitetens andra dimension

Legitimitetens andra dimension innebär att det råder legitimitet om reglerna kan rättfärdigas utifrån gemensamma uppfattningar, dvs. från de dominanta och underordnades sida. Denna dimension innebär att man måste definiera vad som måste rättfärdigas och vilka gemensamma uppfattningar som är relevanta. Om man utreder vilka de gemensamma uppfattningarna är, får man även fram svaret på vad som måste rättfärdigas (Beetham, 1991, s.69). Denna dimension består av två huvudindelningar för rättfärdigande, som båda har två underrubriker var.

Den första indelningen inom den andra dimensionen är att det krävs en auktoritär källa till nationens regler eller lagar för att uppnå legitimitet och att denna auktoritära uppfattning överensstämmer mellan folket och maktutövarna. Denna auktoritär kan utformas som antingen samhälleligt intern eller extern. Om man försöker rättfärdiga makten externt härleds den utifrån att vara antingen gudomlig, en naturlag eller teknokratisk (ibid., s.71-74). Om makten istället rättfärdigat internt härleder man den antingen från den samhälleliga traditionen med kulturella ledare eller att man härleder den från folket med folkliga representanter (ibid., s.74-76).

Det är möjligt att identifiera två olika strukturer för de regler som ligger till grund för samhällets uppbyggnad och struktur, där den första kallas för ”principer för differentiering”. Differentiering syftar på maktuppdeleningen av var gränsen går mellan underordnade och maktutövare utifrån den makt som utövas. Den andra strukturen för berättigande av makt är att hur stor differentieringen mellan maktutövare och underordnade än är, är de sammanlänkade av ett allmänintresse.

Därför är det ett tydligt karaktärsdrag när maktutövare hävdar de att de arbetar för det allmänna goda söker de rättfärdiga och legitimera sin makt (ibid., s.82).

Det senare kriteriet för legitimitet används utav maktutövarna för att rättfärdiga makten för sig själva och inte för de underordnade medan den första strukturen är nödvändig för att de underordnade ska uppfatta systemet som legitimt (ibid., s.77). Differentieringen mellan folket och maktutövarna kommer inte att undersökas i denna uppsats då det är själva legitimeringen av systemet som är det intressanta och inte hur maktutövarna rättfärdigar makten för sig själva.

Denna dimension syftar till att undersöka i offentliga tryck hur nämndemannasystemet från maktutövarnas sida legitimeras. Därför kommer det teoretiska ramverket att ligga till grund för att undersöka vad maktutövarna (politiker, utredare) använder för argument för att legitimera systemets existens.

För att illustrera vilka argument som finns för och emot nämndemannasystemet presenteras Diesens framställning över de huvudsakliga argumenten för och emot lekmän i domstol i bilaga 1 (avsnitt 9.1). De olika argumenten går att sammanfatta i att de positiva argumenten utgår ur en demokratisk tradition medan de negativa är teknokratiska (Diesen, 1996, s.20). I analysen kommer de argument att sökas efter som ”maktutövarna” pekar på som de viktiga i systemets fortlevnad, men framförallt hur man härleder (legitimerar) maktutövningen.

4.3 Legitimitetens tredje dimension

Den tredje dimensionen försöker åskådliggöra bevisligt samtycke till den givna maktrelationen och den symboliska handlingen från folkets sida och hur de legitimerar makten. Man kan skilja på två typer av handlingar som uttrycker samtycke; val- och mobilisering. Den symboliska handlingen består både i att man visar samtycket genom att rösta i val och svära trohetsed (valhandling), att medborgarna deltar i politisk aktivitet på gräsrotsnivå (mobiliseringshandling). Dessutom visar medborgarna att de accepterar maktutövningen genom att de följer de lagar och regler som maktutövarna satt upp (Beetham, 1991, s.150-151). Om det i vissa fall kan saknas högt valdeltagande behöver det inte nödvändigtvis betyda att det saknas legitimitet utan det kan vägas upp av ett stort engagemang i politisk aktivitet (ibid., s.155).

Däremot kan man inte sluta sig till att om en president, premiärminister eller statsminister får låga siffror i opinionsmätningar att legitimiteten hotas. Eftersom det är få institutioner som kan undgå kritik är det viktigt att skilja på en regims legitimitet och det folkliga förtroende för politiska institutioner (Dogan, 2009, s.207). Studier har visat att det är mycket lättare för folk att förlora sin tillit till ledare än till politiska system (Lipset & Schneider i Dogan, 2009, s.208).

För att undersöka huruvida det finns ett bevisligt samtycke till nämndemannasystemet från folkets håll är det problematiskt att använda sig utav

hur stor andel av befolkningen som röstar i de politiska valen, eftersom det inte går att sluta sig till att alla som röstar är medvetna om att deras röst påverkar domstolarnas, och därmed nämndemännens, sammansättning. Samtidigt kan man inte dra slutsatsen att en hög eller låg anslutning till politiska partier betyder något för legitimiteten i nämndemannasystemet.

Sverige har genomgående haft ett stort förtroende för politiska institutioner och sina politiker jämfört med andra länder (Dogan, 2009, s.209), ett alternativ skulle kunna undersöka hur tilliten i Sverige står sig mot andra länders tillit till politiska institutioner – men det hade även blivit ett validitetsproblem jämförbart med att mäta andel av befolkningen som röstar i varje val, eftersom tilliten till institutioner kan vara hög utan att det säger något om hur tilliten ser ut till domstolars sammansättning och nämndemän.

Denna dimension är problematisk att mäta då det inte finns ett givet analysobjekt. Därför hade det kunnat vara lätt att utesluta denna ur analysen, men då den fyller en viktig funktion i legitimiteten kommer den att finnas kvar; där den första dimensionen mäter det legala i systemet, mäter den andra hur maktutövarna söker legitimera makten, mäter den tredje hur de som makten utövas mot svarar på utövningen. Därför kommer jag istället i ett urval av tidningsartiklar att undersöka *vad* det är i nämndemannasystemet som ifrågasätts och *om* det ifrågasätts.

Att demokratier inte är perfekta och kan förbättras är känt och att folk ger uttryck för sina åsikter är bara ett led i demokratins utformning (Dogan, 2009, s.208). Därför kommer åsikter om nämndemannasystemet som tas upp i den svenska dagspressen att analyseras. Att dagspressen är ett uttryck för folkets åsikter är inget självklart faktum, men då naturen i pressens uppgift är att rapportera för folket, mot maktutövarna är det nog det närmaste man kan komma för att undersöka om nämndemannasystemet är ifrågasatt och på vilket sätt.

Istället för att utesluta den tredje dimensionen som fyller en viktig funktion, modifieras den så att den anpassas för att undersöka huruvida det finns legitimitet genom att systemet inte är ifrågasatt, och om det är det – vad är det som kan ses som ett legitimitetsproblem.

5 Metodologi

5.1 Forskningsdesign

Denna uppsats består av tre delar, eller dimensioner, för att kunna besvara frågeställningen och undersöka legitimiteten i det svenska nämndemannasystemet. Metoden är både kvantitativ och kvalitativ. För att analysera konstrueras först ett teoretiskt ramverk av legitimitetsteori (kapitel 4) som syftar till att analysera nämndemannasystemet som helhet.

Som första del i analysramen, legitimitetens första dimension, kommer det att utföras en kvantitativ regressionsanalys för att kunna se huruvida det föreligger en partipolitisk påverkan på domar, med egeninsamlat material från befintliga domar från Migrationsdomstolen i Malmö. Anledningen till att göra en empirisk studie på detta sätt är avsaknaden av empiriskt material på partipolitisk påverkan av nämndemän på domslut. Det har det gjorts flera undersökningar på hur nämndemän lägger sin röst, men inte på om deras närvaro och åsikter ökar sannolikheten för ett visst utfall. Att en nämndeman bedömer subjektivt är något som är svårt att bevisa samt ännu svårare att definiera vad som är personligt subjektivt eller en partipolitisk åsikt. Därför kan det vara problematiskt att här ha gjort intervjuer eller enkäter då nämndemän eller domare kan ha olika incitament för att framställa saken i positiv eller negativ dager.

Den regressionsanalys som utförs är en logistisk regressionsanalys vars resultat visar på sannolikheten för ett visst utfall. Det som mäts är sannolikheten för att ett rättsfall ska få bifall eller avslag när en nämndeman med viss partitillhörighet är med som domare. Tesen som ligger till grund för undersökning tar som utgångspunkt i debatten efter valet 2010; att Sverigedemokraternas utökade politiska maktposition gjorde att de fick in fler nämndemän i domstolarna, där debatten fokuserade framförallt på deltagandet i Migrationsdomstolarna. Därför blir den empiriska undersökningsfrågan: *Kan man se en större sannolikhet av att få avslag på asylansökan hos Migrationsdomstolen i Malmö om det är Sverigedemokratiska nämndemän i domarbefattning?*

Tolkningen av koefficienten i en logistisk regressionsanalys är annorlunda än i en vanlig regressionsanalys och definieras som: förändringen i logiten (Y) representeras av förändringen av en enhet i den oberoende variabeln (Hosmer & Lemeshow, 2000, s. 48). Svaret kommer att utformas så att man antingen kan se en större/mindre/ingen skillnad i sannolikhet att få avslag på asylansökan om det sitter med en Sverigedemokratisk nämndeman vid huvudförhandlingen.

Den andra dimensionen består utav en kvalitativ analys. Den senaste stora reformen i nämndemannasystemet genomfördes 1983 då nämndemännen fick individuell rösträtt (Diesen, 1996, s.118-119). För att illustrera hur nämndemannasystemet har legitimerats sedan dess kommer två stycken offentliga tryck att presenteras och hur man i dessa texter legitimerar nämndemannasystemet, den ena en regeringsproposition (Prop. 1987/88:138) och den andra ett betänkande av Nämndemannakommittén (SOU 2002:61). Dessa texter är utvalda för att den första enbart är skriven ett par år efter reformen samt den andra efter knappt tjugo år. Detta för att se huruvida grunderna för legitimeringen har förändrats över tid sedan den senaste reformen, samt i två olika former utav offentliga tryck med olika avsändare; politiker och utredare.

Den tredje dimensionen syftar till att undersöka vilka åsikter om nämndemannasystemet som finns i den svenska dagspressen. Urvalet som skett här utgår först från de fyra största rikstäckande tidningarna i Sverige, dvs. Aftonbladet, Expressen, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet (Dagens Media, 2007). Gratistidningar som Metro och Stockholmcity har uteslutits som ett resultat av att deras nyhets- och debattsidor är av mycket begränsad art, samt Göteborgsposten och Sydsvenskan pga. deras regionala begränsning. Urvalet av tidnings- och debattartiklar utgår från det senaste året (2011) och har valts ut då de behandlar själva nämndemannasystemet och inte enskilda personer eller nämndemän om de inte har gjort något som direkt är kopplat till nämndemannauppdraget. Detta har resulterat i 17 artiklar. Artiklar som behandlar exakt samma ämne och nyhet uteslutits vilket gör att då det var SvD som undersöktes först, är det flest artiklar från denna tidning. Anledningen till att jag enbart har valt att utgå från artiklar från 2011 är att det är legitimiteten idag som undersöks, samtidigt som det lättare går att koppla ihop resultatet med den första dimensionen som undersöks under 2011.

5.2 Material till den kvantitativa undersökningen

Urvalets storlek är något som kräver mycket fundering över, dvs. hur stort N ska vara i undersökningen. För att kunna göra en korrekt inferens är det viktigt att materialet är någotsånär normalfördelat. Enligt Centrala Gränsvärdessatsen är det så att när N går mot oändligheten går fördelningen mot normalfördelningen (detta stämmer dock inte om N överstiger halva populationsstorleken) (Teorell & Svensson, 2007, s. 130). Det som man behöver veta för att kunna använda sig av normalfördelningen är populationens spridningsmått, om man inte vet detta får man använda sig av t-fördelningen där man bara behöver veta urvalets spridning. T-fördelningen liknar normalfördelningen fast med något tjockare svansar, vilket betyder att det finns en större chans att man förkastar nollhypotesen (ibid., s.131).

Tyvärr finns det inget exakt tal som ger urvalet en bra approximation av hur populationen är fördelad men en tumregel är att $30 < N < 100$ om man tror att materialet är någorlunda normalfördelat, men om man inte har någon aning om hur materialet ser ut kan det vara bättre att välja ut fall där $N > 100$ (ibid., s.132).

Eftersom jag inte har någon aning om hur mitt material ser ut och troligtvis inte är normalfördelat är det viktigt att ha ett $N > 100$ för att inferensen inte ska bli missvisande.

Själva urvalet är en blandning av strategiska och slumpmässiga faktorer. Detta är en form av ”stratifierat sannolikhetsurval” eftersom jag har sorterat utifrån vissa kända egenskaper för att sedan slumpmässigt dra asylfall utifrån urvalet (ibid., s.85); Malmö förvaltningsrätt, Migrationsdomstolen, asylfall, huvudförhandling med nämndemän, perioden 2011-02-15 – 2011-07-15. Mitt ursprungliga val av tidsperiod var första halvåret av 2011, men då det har skett en reform den 15:e februari i förvaltningsrätterna i Sverige, där 23 länsrätter blev 12 förvaltningsrätter, kommer jag att utgå från reformens startdatum eftersom att det annars är olika nämndemän och nämndemannaregister som används (Förvaltningsrätten i Malmö: a). För att undvika att materialet ska få systematiska mätfel kommer jag därför att utgå från den 15:e februari 2011.

I denna urvalsgrupp finns det 2941 avgjorda asylärenden, dock har domstolen inga siffror på hur många utav fallen som är avgjorda i en huvudförhandling med nämndemän eller hur många som är avgjorda av enbart en juristdomare, s.k. ”skrivbordsfall”. Enligt tidigare undersökningar (se 2.1) beräknas en tredjedel utav fallen att avgöras av en juristdomare i Migrationsdomstolen i Malmö, hälften i hela landet under 2007 och 2008. Vissa av domsluten med nämndemän i huvudförhandlingen fick utfallet att man hänvisade den asylsökande tillbaka till Migrationsdomstolen för ytterligare utredning, dessa fall räknades bort. Urvalet av domarna till undersökningen utgjordes av var femte mål som avgjordes med en huvudförhandling där nämndemän var med. Detta antal under den valda perioden blev 190.

De variabler som används i undersökningen förutom den beroende variabeln ”utfall” och den oberoende ”Sverigedemokratisk nämndeman” används som kontrollvariabler de andra nämndemännens partitillhörighet, samt nationalitet. Nationaliteten i alla fallen har noterats under datainsamlingen, men de nationaliteter som testats för är de som jag personligen noterade oftare fick avslag respektive bifall. Den första grupperingen av nationaliteter är Irakier och Afghaner som enligt mig oftare än andra fick bifall på sin asylansökan. De nationaliteter som enligt mig oftare än andra fick avslag var de vars nationalitet hade sitt ursprung från Balkanhalvön (för en närmare beskrivning utav variablerna hänvisar jag till bilaga 2 ”Variabler till den kvantitativa undersökningen”).

Dessutom noterades det i hur många fall som en eller flera nämndemän varit oeniga med juristdomaren. Denna variabel testas separat som en beroende variabel för att undersöka huruvida det finns en större sannolikhet till att det uppstår en oenighet om det sitter med en nämndeman med en viss partitillhörighet. Detta för att ytterligare undersöka om det går att hitta partipolitik i Migrationsdomstolen.

5.2.1 Avvägningar och avgränsningar i urvalet

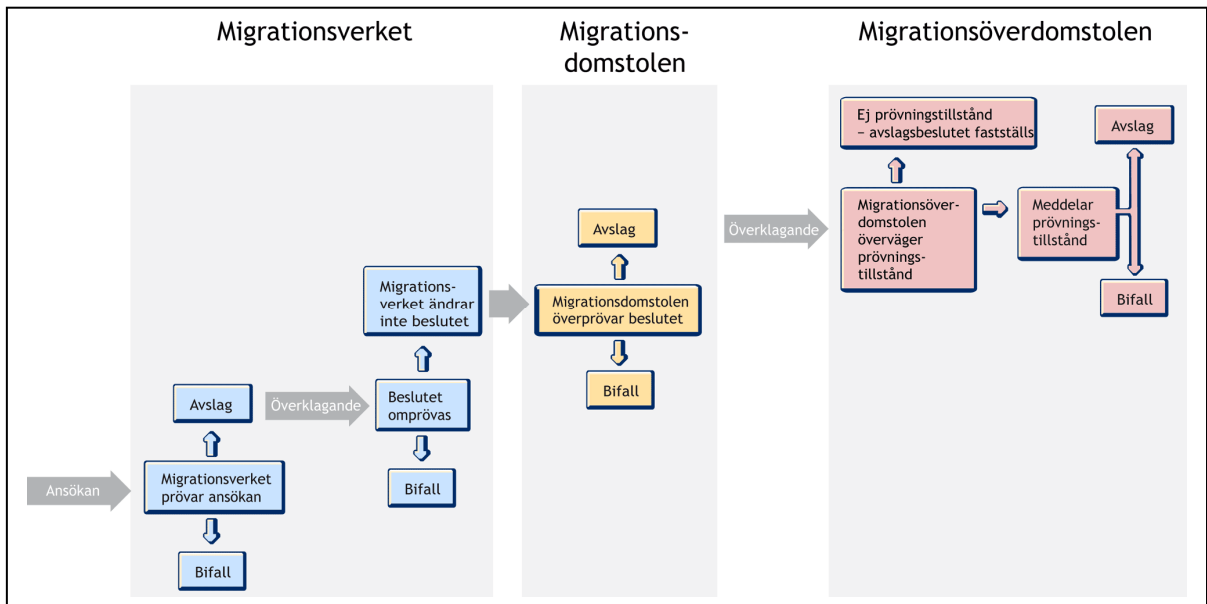
Anledningen till att Malmö förvaltningsrätt valdes som fall är att det är den förvaltningsrätt som ligger nära till hands eftersom domar (förutom special och prejudikatsfall) i Förvaltningsrätten inte är digitala och därmed inte finns i databaser. Dessutom är Malmö som stad en intressant punkt i fråga om invandring och flyktingar just pga. att det finns en stor andel immigranter, samtidigt som Sverigedemokraterna länge har haft nämndemän i domstolarna eftersom de har suttit i Region Skåne längre än i Riksdagen (nämndemän till förvaltningsrätt nomineras i landstingsfullmäktige). Däremot kan Malmö inte ses som ett typfall och därför kommer ingen generalisering utifrån detta resultat att göras.

Anledningen till att urvalet utgår ifrån nämndemän som sitter på ett Sverigedemokratiskt mandat i Migrationsdomstolen i Malmö är att det bör vara ett gynnsamt fall att undersöka. Eftersom de Sverigedemokratiska sympatisörernas starka restriktiva åsikter om immigration gör att om man kan hitta en subjektivitet som speglas på utfallet bör det rimligtvis vara här.

En invändning mot detta val av fall är att invandringsfrågan är en av Sverigedemokraternas hjärtefrågor, vilket kan göra det svårt för dem att vara opartiska, samtidigt som de andra nämndemännen kanske är opartiska i detta fall men inte i andra. Min respons på detta är att då nämndemannarollen utgår från opartiskhet ska det inte spela någon roll huruvida det fall man dömer i är ett partis hjärtefråga eller inte. Samtidigt kan man invända att domaren har den reella dömande rollen och denne och de andra nämndemännen inte borde påverkas av en Sverigedemokratisk nämndemans åsikter. Min invändning här är nästan densamma; självklart kan det vara så att nämndemännens åsikter är partipolitiska men att de andra inte tar dem i beaktning, även om det kan förekomma en omedveten påverkan. En tredje invändning är att en Sverigedemokratisk nämndemans åsikter kan påverka åt det andra hållet, dvs. att de övriga domarna medvetet bedömer ”snällare” för att inte ge uttryck till främlingsfientliga åsikter. Oavsett finner jag det befogat att se huruvida en partipolitisk påverkan förekommer. Detta är även syftet till att göra en extensiv studie; att man vid ett större antal fall kan se på ett annat sätt att denna partipolitiska påverkan faktiskt förekommer. Syftet här är alltså att försöka se om de idéer som Sverigedemokratiska nämndemän för med sig in i rättssalen får gehör och visas i utfallet, eller att detta inte alls är fallet och därmed kan eliminera denna faktor i nämndemannasystemets legitimitet.

Det som talar för att välja asylfallen är att det är det vanligaste målet i Migrationsdomstolen där man enbart i Malmö får in runt sextusen mål om året. Asyl är det uppehållstillstånd som ges till flyktingar medan medborgarskap är det som avhandlas för ”vanliga” immigranter. Asylfall ska bedömas utifrån vissa kriterier som att man inte kan återvända till sitt hemland pga. miljökatastrof, väpnad konflikt, ”känner välgrundad fruktan för att straffas med döden eller med kroppsstraff” eller förföljelse pga. kön och homosexualitet (Nämndemannahandboken, s.28). Dock bedöms de olika fallen efter en viss subjektivitet eftersom kriterierna tillåter viss tolkning.

Bild 5.1 Instanser för asylprövning

(Bildkälla: Förvaltningsrätten i Malmö: b)

Viktigt att nämna är just att Migrationsverket bedömer asylansökan som första instans och ett fall som tas upp i Migrationsdomstolen redan fått två nekanden. Dock överklagas drygt 90 % av alla asylfall, där Migrationsdomstolen i knappt 10 % ändrar beslutet (SOU 2009:56, s.21-22). Nackdelen med asylfallen är just att det gått igenom två avslag, men trots detta finns det ändå utrymme för nämndemännen och juristdomaren att göra subjektiva bedömningar och det finns självklart de som får bifall på sin asylansökan.

Jag har valt det första halvåret 2011 för att Sverigedemokraterna hade så pass stora framgångar i det senaste valet vilket har ökat deras regionala politiska inflytande och därmed antal nämndemän i domstolarna. Men som nämndes ovan har det skett en reform i förvaltningsrätten vilket gör att min period förskjuts med drygt en månad och eftersom att jag inte ser att det kan påverka utfallet negativt kommer jag att använda perioden 2011-02-15 – 2011-07-15. Att jag valt att bara ta en halvårsperiod är för att resten av 2011 inte har passerat och jag vet därför inte det absoluta antalet vilket gör att jag inte vet den relativa frekvensen och därmed inte kan göra ett slumpmässigt urval.

6 Resultat

6.1 Legitimitetens första dimension

För att undersöka huruvida legaliteten följs, dvs. reglerna om att politiskt tillsatta nämndemän förhåller sig neutrala till sitt parti i dömandet av mål i Migrationsdomstolen, har det gjorts en logistisk regressionsanalys på data hämtat från befintliga domar. Tesen som ligger till grund för regressionen är sprungen från debatten som uppstod om Sverigedemokraternas utökade inflytande i domstolarna i och med valet 2010; *Kan man se en större sannolikhet av att få avslag på asylansökan hos Migrationsdomstolen i Malmö om det är Sverigedemokratiska nämndemän i domarbefattning?*

Det har resulterat i fem olika modeller för att se förändringen i signifikans och sannolikhet vid kontroll för olika variabler. Dessa modeller utgår från två olika beroende variabler (Y); modell 1-3 undersöker sannolikheten för att få avslag, modell 4-5 undersöker sannolikheten att nämndemännen är oeniga med juristdomaren. Anledningen till dessa regressioner är att försöka tydliggöra huruvida det förekommer en partipolitisk påverkan i domstolarna, både på utfall och i sannolikhet att nämndemän med viss partitillhörighet oftare än andra har en avvikande åsikt i domslutet.

Vid en regressionsanalys som enbart består utav dummyvariabler ska en utelämnas för att undvika felaktig inferens. Den utelämnade variabeln kallas för referenskategori och är den variabel som man refererar resultatet till (Djurfeldt & Barmark, 2009, s.110-111). I modell 2, 3 och 5 utgör variabeln Sd referenskategori eftersom det är denna variabel som resultatet ska jämföras med. Modellerna har även testats för multikolinjäritet, som betyder att en eller flera av de oberoende variablerna samvarierar i hög grad, vilket är något man vill undvika (ibid., s.111-115). Detta görs genom ett VIF-test i SPSS. I modellerna översteg VIF-värdet aldrig 1,5 i någon av variablerna, och därmed utesluts multikolinjäritet som ett potentiellt problem. Man kan dra gränsen för VIF-värden olika, ibland drar man gränsen vid 2,5 men det ska aldrig överstiga 10 (ibid.).

- i. Modell 1 undersöker hur stor sannolikhet det är för asylsökande att få avslag om det sitter med en Sverigedemokratisk nämndeman vid huvudförhandlingen och som lekmannadomare.
- ii. Modell 2 undersöker sannolikheten att få avslag vid kontroll för alla nämndemän och alla partier, med Sd som referenskategori.

- iii. Modell 3 undersöker sannolikheten att få avslag för alla nämndemän och alla partier, samt kontrollerar för två grupper av nationaliteter; de som oftare får avslag respektive bifall, med Sd som referenskategori.
- iv. Modell 4 undersöker sannolikheten för en eller flera nämndemän att vara oeniga (ha en annan åsikt) om utfallet i en dom än juristdomaren, när det sitter med en Sverigedemokrat vid huvudförhandlingen som lekmannadomare.
- v. Modell 5 undersöker sannolikheten för en eller flera nämndemän att vara oeniga (ha annan åsikt) om domslutet än juristdomaren, kontrollerat för alla nämndemän och partier, med Sd som referenskategori.

Tabell 6.1 Resultat av den logistiska regressionsanalysen

Variabler	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5
V	-	0,953 (1,075)	1,086 (1,079)	-	0,743 (0,856)
S	-	-0,176 (0,476)	-0,122 (0,476)	-	1,742** (0,689)
Mp	-	-0,552 (0,532)	-0,471 (0,533)	-	0,760 (0,575)
C	-	0,439 (0,883)	0,459 (0,878)	-	-1,211 (1,156)
Fp	-	-0,270 (0,489)	-0,245 (0,487)	-	0,255 (0,540)
M	-	-0,322 (0,530)	-0,112 (0,540)	-	0,041 (0,529)
Kd	-	-0,095 (0,591)	-0,178 (0,593)	-	-0,104 (0,685)
Sd	0,276 (0,526)	-	-	-1,192 (0,760)	-
Balkan	-	-	1,140* (0,655)	-	-
IQochAFG	-	-	-0,468 (0,466)	-	-
df	1	7	9	1	7
Nagelkerkes R2	0,003	0,033	0,084	0,031	0,113

N=190. ***=signifikant vid 1 % (<0,01), **=signifikant vid 5 % (<0,05), *=signifikant vid 10 % (<0,1).
Two tailed test. Inom parentes: standardfel (s.e.).

Det som resultatet visar i modell 1-3 är att det inte finns något utslag för partipolitisk påverkan på utfallet, vid kontroll för nämndemännens partitillhörighet då inget av resultaten är signifikanta vare sig man testat för enbart variabeln Sd, kontrollerat för alla nämndemännen jämfört med Sd eller för nationalitet. Samtidigt som förklaringsgraden (Nagelkerkes R2) är låg, vilket betyder att en mycket låg grad av den totala informationen kan föras tillbaka på de

oberoende variablerna (Djurfeldt & Barmark, 2009, s. 137), t.ex. kan enbart 8,4 % av den totala informationen i Modell 3 förklaras av de oberoende variablerna.

Däremot är variabeln ”Balkan” enstjärnigt signifikant, vilket visar att det föreligger en större sannolikhet att få avslag på asylansökan i Migrationsdomstolen om den sökandes nationalitet är från Balkanhalvön vid kontroll för partibetäckning, på 90 % säkerhetsnivå. Detta är i sig ett mycket intressant resultat, men då det ligger utanför uppsatsens ramar lämnas därmed denna diskussion.

I modell 4-5 är den beroende variabeln huruvida en eller fler nämndemän är oeniga med juristdomaren. I modell 4 vid kontroll enbart för variabeln Sd är resultatet ej signifikant. Alltså kan materialet inte säga att det föreligger skillnad i sannolikhet till att nämndemännen är oeniga med juristdomaren i ett domslut när Sverigedemokratiska nämndemän är i domarbefattning.

Däremot visar modell 5 ett signifikant resultat vid kontroll för de andra nämndemännens partitillhörighet; det föreligger en signifikant skillnad mellan hur stor sannolikhet det är att nämndemännen röstar oenigt med juristdomaren om Socialdemokrater är i domarbefattning jämfört med Sverigedemokrater, på 95 % säkerhetsnivå. Detta resultat visar på att det föreligger en viss betydelse vilka nämndemän som sitter med – även om det enbart är ett signifikant resultat.

Det intressanta i upplägget i nämndemännens tjänstgöring var att i 76 utav 190 undersökta domar hos Migrationsdomstolen var det två eller tre nämndemän av samma partitillhörighet med i domen, varav 70 fall med två nämndemän av samma partitillhörighet, sex fall med tre nämndemän från samma parti (bilaga 2, tabell 9.2.2).

I 27 fall röstade en eller två nämndemän mot juristdomaren, varav endast två där alla tre nämndemän var helt eniga och röstade mot juristdomaren, och i båda fallen biföll asylansökan (tabell 9.2.4). I de sex domarna, med tre nämndemän av samma parti, fanns det stor möjlighet för nämndemännen att ändra domslutet till önskat partipolitiska resultat. Dock gjordes det inte utan enbart i tre av sex fall var en eller två nämndemän oeniga med juristdomaren, men aldrig alla tre.

I urvalet fanns det tre partier som aldrig hade med två eller tre nämndemän i samma dom; Vänsterpartiet, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna. Dessa är tre av de minsta partierna och trots att Centerpartiet i detta urval var mindre (färre nämndemän) än både Kd och Sd, hade Centerpartiet i två domar med två nämndemän.

Men då resultatet enbart blir signifikant för en variabel för partitillhörighet, i en av fem modeller (samt en nationalitet) är det svårt att sluta sig till att partipolitiska åsikter faktiskt finns i domstolarna och påverkar domslutet, utifrån detta material, speciellt när nämndemännen helt klart i sex fall har haft möjlighet att ändra resultatet efter önskad partipolitisk riktning men inte gjorde det. Därmed var det några men så få variabler som blev signifikanta att det vore rakt felaktigt att säga att det utifrån detta sluter sig till att det existerar en partipolitisk påverkan på domsluten, även om man inte heller helt kan sluta sig till det motsatta. Den slutsatsen som dras utifrån denna undersökning är att det utifrån detta material inte i tillräckligt stor utsträckning går att påvisa en partipolitisk påverkan från nämndemännens sida på domsluten i Migrationsdomstolen i Malmö.

Dock kan det vara av intresse att göra liknande studier på ett större material och undersöka andra domstolar för att se huruvida det går att finna eller eliminera påståendet om partipolitisk påverkan från nämndemännens sida. Jag hävdar alltså inte att denna undersökning är representativ för hela nämndemannasystemet, utan bara för denna domstol, i denna forskningsdesign och i detta fall.

6.2 Legitimitetens andra dimension

Legitimitetens andra dimension mäter om reglerna som maktutövarna satt upp kan rättfärdigas utifrån gemensamma uppfattningar och utifrån vilken källa rättfärdigandet härleds från. Kortfattat kan man säga att makten kan legitimeras utifrån externa eller interna maktkällor och dessa utformas som härledd utav 1.gudomlig, naturlag, teknokrati eller 2.tradition och folket (avsnitt 4.2). Den undersökning som görs här syftar till att undersöka hur nämndemannasystemet som institution legitimeras från maktutövarnas sida genom att se vilka argument som ligger till grund för systemets rättfärdigande i offentliga utredningar och tryck.

För att kunna undersöka vilka faktorer det är som måste rättfärdigas är det viktigt att först definiera vad maktutövarna härleder och legitimerar sin makt från. För att illustrera detta kommer den första paragrafen i Regeringsformen, den grundlag som ligger till grund för statsskicket i Sverige, att presenteras:

All offentlig makt i Sverige utgår från folket.

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

Den offentliga makten utövas under lagarna.

(RF kap 1. § 1)

Detta lagrum visar tydligt att den offentliga makten i Sverige härleds från en intern maktkälla, dvs. folket. Maktutövare eller politiker är alltså representanter för folket, som så ofta i demokratier. Eftersom folket är den källa som legitimerar maktutövningen är det viktigt att den offentliga makten och institutionerna rättfärdigar denna legitimitetskälla i sina institutioner för att undvika legitimitetsproblem. Då legitimitetskällan är identifierad kommer jag att undersöka hur maktutövarna söker legitimera nämndemannasystemet utifrån denna.

De två offentliga trycken som används för att undersöka hur legitimering utav nämndemannasystemet ser ut är prop. 1978/88:138 ”om val av nämndemän m.m.” samt SOU 2002:61 ”Framtidens nämndemän”.

Nämndemannamedverkan i rättsskipningen har mycket gamla anor i vårt land.

I sina huvuddrag kan den härledas från medeltiden... Lekmannainflytandet utgör en garanti för att domstolarnas avgöranden följer allmänna

rättsuppfattningar i samhället och bidrar därigenom till att medborgarnas förtroende för rättsskipningen upprätthålls. Genom att delta i domstolsarbetet kan lekmännen vidare tillgodose medborgarnas intresse av insyn i denna verksamhet. På ett mer allmänt plan är även detta ägnat att vidmakthålla förtroendet för rättsskipningen (Prop. 1987/88:138, s.10).

Nämndemännens medverkan är en garanti för att verksamheten i domstolarna ligger i linje med allmänna värderingar i samhället. Nämndemännens medverkan bidrar också till att medborgarnas förtroende för domstolarnas verksamhet upprätthålls. En annan viktig faktor är att nämndemännens medverkan i våra domstolar bidrar till att tillgodose medborgarnas intresse av insyn i den dömande verksamheten. Mot denna bakgrund, menar regeringen, är det viktigt att bevara och utveckla nämndemannainstitutet och säkerställa att lekmannainflytandet i den dömande verksamheten också i framtiden har allmänhetens förtroende och legitimitet.
(SOU 2002:61, s.51)

Det andra citatet inleder kapitlet om nämndemännens roll och status i betänkandet av Nämndemannakommittén, ”Framtidens nämndemän” (SOU 2002:61), medan det första inleder en lagrådsremiss ”om val av nämndemän m.m.” (Prop. 1987/88:138). De punkter som tas upp gemensamt i de båda texterna är att nämndemännen bidrar till att domstolarnas verksamhet överensstämmer med allmänna värderingar, folkets förtroende för domstolar upprätthålls, medborgarnas insyn i domstolar tillgodoses.

Det andra citatets sista mening är talande då den rakt ut säger att nämndemannasystemet är viktigt att behålla för att dess existens ger den dömande verksamheten legitimitet. Man förtydligar även: ”Genom sin medverkan bidrar nämndemännen till att legitimera domstolarnas verksamhet hos allmänheten” (SOU 2002:61, s.52). Att folket är den källa som makten härleds från är tydligt när man rättfärdigar nämndemännens roll i domstolarna utifrån att de representerar samhället, upprätthåller förtroendet för samt ger insyn i en av maktens institutioner.

Skillnaden mellan dessa två citat är att prop. 1987/88:138 även härleder makten internt inte enbart genom folket, men även pekar på nämndemännens traditionsenliga närvaro i det svenska rättsväsendet.

Argument utöver legitimeringen av nämndemannasystemet i sig, är de krav som ställs för att institutionen i sitt arbete ses som legitim:

En förutsättning för att lekmannainflytandet skall fylla sitt syfte är att nämndemannakåren är representativ för medborgarna i samhället. Detta innebär givetvis inte att strukturen hos den vuxna befolkningen i fråga om t.ex. ålder och yrke exakt behöver avspeglas i nämndemannakåren... Däremot bör reglerna om val av nämndemän och om deras tjänstgöringsförhållanden vara sådana att de så långt möjligt främjar en sammansättning av kåren som i stort anknyter till befolkningsstrukturen inte bara i fråga om politiska sympatier utan också i övriga hänseenden (Prop. 1987/88:138, s.10).

De rekvisit som ställs i denna proposition är alltså att nämndemannakåren skall representera befolkningsstrukturen i så stor mån som möjligt, dock inte till exakthet. I ”Framtidens nämndemän” beskriver man en allsidigt tillsatt nämndemannakår mer som en målsättning än ett krav, eftersom nämndemännen omöjligt kan representera hela befolkningen i alla målen (SOU 2002:61, s.54). De som är ansvariga för att representativiteten upprätthålls är de nominerande organen (ibid., s.64).

Alltså kan man sammanfatta legitimeringsgrunderna för nämndemän i domstolar som tre faktorer; representanter för samhället, upprätthållare av förtroendet för domstolar samt insyn i domstolsutövningen, medan syftet för nämndemannasystemet vilar på målsättningen av en representativ nämndemannakår.

6.3 Legitimitetens tredje dimension

Legitimitetens tredje dimension syftar till att illustrera huruvida nämndemannasystemet ifrågasätts i mediedebatten och på vilket sätt det ifrågasätts. Efter urvalskriteriet som presenteras i avsnitt 5.1, har det resulterat i 17 artiklar. I bilaga fyra (tabell 9.4.1) presenteras mer ingående de ämnen som artiklarna behandlar samt vilken typ av artikel det är.

Tabell 6.3.1 Artiklar om nämndemän under år 2011*

Nr.	Tidning	Publiceringsdatum	Titel
1	SvD	2011-08-02	”SD-politiker kvar som nämndeman”
2	SvD	2011-11-12	”Forskare: Det här sänder ut fel signaler i samhället”
3	SvD	2011-11-04	”Risk för felaktiga bedömningar”
4	SvD	2011-05-05	”Ask vill öka nämndemäns representativitet”
5	SvD	2011-05-05	”Expert i processrätt: Uddlös kritik från Lapidus”
6	SvD	2011-05-05	”Lapidus instämmer i Assanges kritik”
7	SvD	2011-03-01	”Grånande nämndemän i Sverige”
8	SvD	2011-02-22	”Nämndemäns politik granskas”
9	SvD	2011-02-11	”Assanges advokater till attack mot Reinfeldt”
10	SvD	2011-12-28	”Ask: Nämndemän kan försvinna”
11	Aftonbladet	2011-03-13	”Terrorlagarna och likhet inför lagen – för vem egentligen?”
12	Aftonbladet	2011-12-27	”Slopa nämndemännen”
13	DN	2011-03-21	”Utbilda nämndemännen istället”
14	DN	2011-03-21	”Folkligt inflytande i domstolar stör experter”
15	DN	2011-03-21	”Det behövs ingen ny institution för resning”
16	DN	2011-03-19	”Nämndemän urholkar förtroende för domstolar”
17	Expressen	2011-03-09	”Morgan Johansson: Beatrice Ask måste porta rasistdomarna”

*Majoriteten av artiklarna har tagits upp även i andra tidningar. Här presenteras enbart en av de artiklarna med samma innehåll.

Det som är tydligt är att det är två händelser som har satt igång en debatt runt nämndemännens medverkan i de svenska domstolarna första halvåret 2011; fallet Julian Assange där hans advokater kritiserar det svenska rättsväsendet (artikel 4-6, 9) och de repliker (artikel 13-15) som kom som svar på Claes Sandgrens debattinlägg ”Nämndemännen urholkar förtroendet för domstolar” (artikel 16) (DN, 2011-03-19). Förutom dessa två debatterade ämnen är det tydligt att Sverigedemokraternas medverkan i rätten har en påverkan på mediedebatten; artikel 1, 8, 11 och 17 tar upp det som ett negativt faktum att Sverigedemokrater, och i vissa kommuner Nationaldemokrater, har domarbefattning. Artikel 4 och 7 diskuterar en bristande representativitet hos nämndemännen där artikel 7 påvisar en fortsatt hög medelålder hos nämndemännen. Övriga två tar upp olika ämnen; artikel 2 handlar främst om domar vid trafikbrott och att det behövs en utbildning av nämndemän och juristdomare för att bedöma dessa fall bättre, samt artikel 3 som säger att det är svårt för alla att göra objektiv bevisvärdering men att juristdomare är bättre än nämndemän på att bortse från irrelevant fakta.

Den 27:e december 2011 publicerade SVT en enkätundersökning som 675 svenska domare utav 1056 svarat på (artikel 12). I denna undersökning framkom det att sex av tio domare ansåg att nämndemannasystemet bör slopas helt eller reformeras; 30,4 % ansåg att nämndemän i domstolar bör finnas kvar men inte vara politiskt tillsatta, 16,3 % att systemet bör kompletteras med icke-politiska nämndemän, 18,7 % att systemet med politiskt tillsatta nämndemän bör vara kvar i sin nuvarande form, 27,6 % att nämndemän inte bör finnas överhuvudtaget (SVT 2011-12-27). Då denna undersökning presenterades så pass sent på året kommer eventuella repliker att gå denna studie förbi. Sammanfattningsvis var den kritik som framkom i denna undersökning: politiskt tillsatta nämndemän skadar förtroendet för domstolarna, medelåldern för hög samt att Sverigedemokraternas ideologi kan anses som ett möjligt problem i domstolsarbetet (ibid.). Dagen efter det att SVT:s undersökning publicerades uttalade sig justitieminister Beatrice Ask om att det är ett stort problem om domstolarnas och nämndemännens dömande ifrågasätts, därför kommer systemet att undersökas (artikel 10).

Utifrån årets tidigare artiklar går det inte att sluta sig till att nämndemannasystemet är mycket ifrågasatt då det inte har varit eller är någon mediestorm om ämnet (kan möjligen uppkomma i och med SVT:s undersökning eller när Asks undersökning presenteras), förutom artikel 16 som är helt emot lekmän i domstol eftersom det enligt författaren gör svenska domstolar nyckfulla, till ett ”lotteri”. Dock blev denna artikel hårt ifrågasatt efteråt. SVT:s undersökning är den första som ifrågasätter att nämndemännen väljs i politiska partier, inte bara att Sverigedemokrater har domarbefattning, utan alla partitillhörigheter.

Det som ifrågasätts i artiklarna är:

- i. Nämndemannakåren representerar inte befolkningen (medelåldern är för hög).
- ii. Nämndemän är inte lika bra på bevisvärdering som juristdomare.

- iii. Behövs bättre utbildning utav nämndemän, både i fråga om fortlöpande utbildning om bevisvärdering samt i vissa sakfrågor.
- iv. Politiskt tillsatta nämndemän (framförallt nämndemän med ”extremistiska” åsikter som Sverigedemokrater och Nationaldemokrater i domarbefattning).

Det är viktigt att poängtera att de artiklar som urvalet består av är ofta sprungna ur samma källa, uppkomna ur samma fenomen eller debatter. Hade man undersökt ett annat år skulle det ha kunnat vara andra saker som tagits upp. Dock är det dessa punkter som kan ses som de vanligaste i tidningsdebatten under 2011, som alla är representerade i Diesens (1996) redovisning om argument för och emot nämndemän (bilaga 1, avsnitt 9.1).

7 Nämndemannasystemet – en legitim maktutövning?

I legitimitetens första dimension gick det inte att påvisa att nämndemännen har en partipolitisk påverkan på domsluten i Migrationsdomstolen i Malmö. Dock gick det heller inte helt att utesluta att det påverkar vilket parti nämndemannen kommer ifrån då det på en 95 % säkerhetsnivå är en signifikant skillnad mellan hur Socialdemokrater och Sverigedemokrater lägger sin röst. Eftersom den kvantitativa studien enbart resulterade i ett signifikant resultat dras slutsatsen att reglerna om partipolitisk objektivitet uppfylls och därmed legitimitetens första dimension, pga. uteblivenheten av signifikanta utslag på partivariablerna. Dock kan det vara så att vid en studie utav ett större material, annorlunda urval eller på en annan domstol att resultatet skulle vara helt annorlunda.

Det som var slående i denna undersökning var makten hos den som lägger upp tjänstgöringen för nämndemännen. Enligt "Framtidens nämndemän" ska inte bara nämndemannakåren vara representativ för befolkningsstrukturen utan tjänstgöringen i domarna ska i så stor mån som möjligt även den vara representativ för valförsamlingen (SOU 2002:61, s.54, 64). Detta är såklart svårt att utföra när det enbart är tre nämndemän per mål som ska representera partifördelningen, men det kan vara ett problem när fler nämndemän av samma parti i stor utsträckning har domarbefattning i samma mål, även om denna möjlighet inte utnyttjades i denna studies material.

Det som var slående vid undersökningen utav hur nämndemannasystemet har legitimerats i de undersökta offentliga trycken, var att legitimeringen utav nämndemannasystemet i mångt och mycket var en legitimering utav domstolsväsendet. Med detta menar jag att skälen för att nämndemän finns med i domförhandlingar (representanter för samhället, upprätthållare av förtroendet för domstolar samt insyn i domstolsutövningen) alla är skäl för att rättfärdiga dömandet i domstolarna för folket. Det enda som kunde hittas som legitimeringsgrunder för att nämndemännen ska uppfylla sin funktion är att de ska spegla befolkningsstrukturen i största möjliga mån. Trots denna svaghet i legitimeringen utav själva systemet uppfyller den de kraven på rättfärdigandet av folklig makt, dvs. legitimitetskällan.

De potentiella legitimitetsproblem som ifrågasätts i tidningsartiklarna är välkända problem i tidigare undersökningar och bemöts ofta på ett tillfredsställande sätt i utredningarna. I SOU 2002:61 anser man att det enbart är av målsättningskaraktär att nämndemannakåren går efter befolkningsstrukturen. I en av Domstolsverkets undersökningar framkom det att de som nominerar nämndemän ofta föredrar äldre nämndemän eftersom de anser det viktigt med livserfarenhet hos nämndemännen samt att det för de yngre kan vara svårare att

kombinera familjeliv och karriär med att vara med vid domförhandlingar som inte alltid håller tiden och skjuts upp (DV 2007:2, s.13, 15-16). Även om problemet med en hög medelålder länge varit känt verkar det för de nominerande inte vara alltför problematiskt, utan kan föredra äldre nämndemän.

En annan kritik var att nämndemännen inte i lika stor utsträckning som juristdomare kunde bortse från irrelevant bevisföring. Ser man till argumenten mot nämndemän (avsnitt 9.1.2) utgår fyra av fem från nämndemännens bristande juridiska kompetens. Även detta är ett välkänt fenomen, men det säger sig självt att lekmannadomare inte är lika skolade i bevisvärdering så är detta en fråga om man överhuvudtaget ska ha lekmannainslag i domstolar.

Bristande utbildning i bevisvärdering samt fortlöpande utbildning för nämndemän, tas upp som tredje punkt. Nämndemännen får en introduktionsutbildning till uppdraget samt informationsmaterial (Sveriges domstolar: b). Det har tidigare setts från regeringens håll att det inte är förenligt med nämndemannauppdraget att ha en alltför omfattande utbildning (Prop. 2005/06:180, s.20,44). En mer omfattande utbildning skulle kunna ses som en potentiell lösning till ovanstående problem om bristande kunskaper i bevisvärdering. Dock går det inte att frånga att det ligger i nämndemannauppdraget att de ska representera allmänheten och inte påverkas för mycket av den juridiska aspekten i domförhandlingen, vilket är juristdomarens uppgift. Om man har en alltför grundlig juridisk utbildning skulle det kunna påverka det som nämndemännen faktiskt ska representera – det allmänna rättsmedvetandet.

Den kritik som tas upp mot att nämndemännen är politiskt tillsatta är det som kan ses som mest allvarligt då det knappt har några motargument i litteraturen. Bl.a. ser man denna utformning som en viktig länk mellan de politiska instanserna och rättsskipningen (SOU 2002:61, s.63), samtidigt som det blir en länk mellan domstolarna och det omgivande lokala samhället vilket därmed anses som naturligt att behålla det på detta sätt (ibid., s.65). Dessa argument svarar enbart på kritiken att de väljs i kommun, inte att de fördelas och nomineras efter politiska partier.

Däremot har vissa undersökningar uppmärksammat olika typer av problem med nomineringen utefter politiska partier. Domstolsverket ser ett problem med detta då nämndemännen väljs ur en begränsad krets av partipolitiker i kommunen/landstinget (ibid., s.61). Dessutom var det ovanligt att nämndemän valdes utanför partiet, det har i Domstolsverkets undersökning kommit fram att många av dem som rekryterar nämndemän inte vet om att man har möjlighet till att nominera utanför politiska partier, samtidigt som vissa partier förbjuder detta i sina stadgar (DV 2007:2, s.17). Enligt SVT:s domarenkät anser hela 46,7 % att politiskt tillsatta nämndemän delvis kan skada allmänhetens förtroende för domstolarna samt 11,7 % instämmer helt (SVT, 2011-12-27). Samtidigt är den enda legitimeringsgrunden för att nämndemännen väljs i kommunen att de ska förhålla sig opartiska och neutrala. Men om det föreligger ett legitimitetsproblem med politiskt tillsatta nämndemän, hur har då systemets existens varit så ohotat?

Enligt den kvantitativa undersökningen i denna uppsats gick det inte att påvisa någon partipolitisk påverkan på domsluten, men det kan vara likväl problematiskt

om allmänhetens förtroende för domstolarna hotas i och med detta. I analysen utav hur pass ifrågasatt nämndemannasystemet var fanns det ett fåtal artiklar som pekade på ”de vanliga” motargumenten, tills det att SVT:s undersökning kom. Innan detta var det inte varit vida ifrågasatt under 2011 att nämndemän är politiskt tillsatta, medan när det uppmärksammas av SVT, och därmed i många tidningar, görs det nu en utredning utav justitieministern som ska undersöka systemets framtid.

Allt detta får mig att koppla till Webers teori om att ett system är legitimt när de som berörs upplever att ett system är legitimt (Beetham, 1991, s.8). Om varken allmänheten eller politiker har uppmärksammat legitimitetsproblemet med politiskt tillsatta nämndemän kan Webers antagande stämma, dvs. att så länge systemet inte är ifrågasatt kan legitimiteten fortsätta även om det föreligger ett legitimitetsproblem. Justitieminister Ask svarade tidigare på året på kritik om nämndemännen men svarade då att hon var nöjd med systemet (artikel 4). Men när SVT:s undersökning publicerades undersöker hon nämndemannasystemet eftersom förtroendet för domstolarna ansågs hotat (artikel 10).

Slutligen kan man säga att det svenska nämndemannasystemet uppfyller kriterierna om legalitet och att rättfärdigandet av systemet ligger i linje med den legitima maktkällan – folket. Däremot föreligger det ett legitimitetsproblem och det är det som i inledningen beskrivs som en paradox; att nämndemännen ska vara opartiska trots att de är partipolitiskt tillsatta. Politiskt tillsatta nämndemän har i och med bristen av ifrågasättande varit en legitim maktutövning trots det *potentiella* legitimitetsproblemet. Men nu när systemet på allvar ifrågasätts blir det ett *faktiskt* legitimitetsproblem.

I vidare forskning skulle det vara givande att undersöka hur kunskapen och tilliten till domstolarna och nämndemännen ser ut. Detta för att se huruvida legitimitetsproblemet med politiskt tillsatta nämndemän är något som allmänheten i stor utsträckning känner till, om så är fallet behöver detta inte vara ett legitimitetsproblem utan något som är välkänt och därmed accepterat. Men som det ser ut i nuläget är nämndemännen, som representanter för politiska partier, ett legitimitetsproblem som kan hota stabiliteten och tilltron till en av de viktigaste institutionerna i samhället, den dömande makten.

8 Referenser

- Aftonbladet 2010-09-22, "Åklagare orolig för fler SD-nämndemän" <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article7828455.ab> (Hämtad 2011-12-22)
- Aftonbladet 2011, artikel 11. "Terrorlagarna och likhet inför lagen – för vem egentligen?". Kolumn. 2011-03-14 [Elektronisk] <http://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/janguillou/article12738892.ab> Hämtad 2011-12-22.
- Aftonbladet 2011, artikel 12. "Slopa nämndemännen". Nyhetsartikel. 2011-12-27 [Elektroniskt] <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article14133684.ab> Hämtad 2011-12-27.
- Badersten, Björn, 2006. *Normativ metod. Att studera det önskvärda*. Lund: Studentlitteratur.
- Beetham, David, 1991. *The Legitimation of Power*. Basingstoke: Macmillan Education Ltd.
- Diesen, Christian, 1996. *Lekmän som domare*. Stockholm: Nordstedts Juridik AB
- Djurfeldt, Göran – Barmark, Mimmi (red.), 2009. *Statistisk verktygslåda 2. Multivariat analys*. Stockholm: Studentlitteratur.
- DN 2010. "Fler SD-nämndemän avgör asylärenden". Nyhetsartikel. 2010-09-22 [Elektronisk] <http://www.dn.se/nyheter/valet-2010/fler-sd-namndeman-avgor-asylarenden> Hämtad 2011-12-22.
- DN 2011, artikel 13. "Utbilda nämndemännen istället". Debattartikel. 2011-03-21 [Elektronisk] <http://www.dn.se/debatt/utbilda-namndemannen-i-stallet> Hämtad 2011-12-22.
- DN 2011, artikel 14. "Folkligt inflytande i domstolar stör experter" Debattartikel. 2011-03-21 [Elektronisk] <http://www.dn.se/debatt/folkligt-inflytande-i-domstolen-stor-expertes> Hämtad 2011-12-22.
- DN 2011, artikel 15. "Det behövs ingen ny institution för resning". Debattartikel. 2011-03-21 [Elektronisk] <http://www.dn.se/debatt/det-behovs-ingen-ny-institution-for-resning> Hämtad 2011-12-22.
- DN 2011, artikel 16. "Nämndemän urholkar förtroendet för domstolar". Debattartikel. 2011-03-19 [Elektronisk] <http://www.dn.se/debatt/namndeman-urholkar-fortroendet-for-domstolar> Hämtad 2011-12-22.
- Dogan, Mattei, 2009. "Political Legitimacy: New Criteria and Anachronistic Theories" in *International Social Science Journal*, vol.60, iss.196, pp.195-210.
- DV 2007:2, "Nämndemannakårens sammansättning. Kartläggning av kåren samt utvärdering av rekryteringsarbetet valet 2006". Domstolsverket, diarienummer 761-2007.
- Expressen 2011, artikel 17. "Morgan Johansson: Beatrice Ask måste porta rasistdomarna". Debattartikel. 2011-03-09 [Elektronisk] <http://www.expressen.se/1.2359067> Hämtad 2011-12-22.

- Förvaltningsrätten i Malmö: a. [Elektronisk]
<http://www.forvaltningsrattenimalmo.domstol.se/Lansratten/Valkommen-till-en-ny-domstol/> Hämtad 2011-11-08
- Förvaltningsrätten i Malmö: b. Bild 1. [Elektronisk]
http://www.forvaltningsrattenimalmo.domstol.se/upload/Arende/Migration/fran_a_nsokan_till_avgorande_stor.gif Hämtad 2011-11-03
- Hosmer, David W. – Lemeshow, Stanley, 2000. *Applied Logistic Regression*. New York: John Wiley & Sons Inc., 2nd ed.
- Lipset, Martin, 1959. "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", in *The American Political Science Review*, vol.53, iss.1, pp.69-105.
- Migrationsverket: a [Elektronisk] <http://www.migrationsverket.se/download/1846b604a812cbcd7dba800027746/Inkomna+ans%C3%B6kningar+om+asyl+2011++Applications+for+asylum+received+2011.pdf> Hämtad 2011-12-02
- Nämndemannahandboken: "Nämndemän i förvaltningsrätt och kammarrätt", utgiven av Svenska domstolar [Elektronisk]
http://www.forvaltningsrattenimalmo.domstol.se/Publikationer/Namndeman/handbok_namndeman_forvaltningsratt_webb.pdf (Hämtad 2011-11-03)
- Prop. 1987/88:138, "om val av nämndemän m.m.". Regeringens proposition. Ingvar Carlsson, Anna-Greta Leijon.
- Prop. 2005/06:180, "Ett stärkt nämndemannainstitut". Regeringens proposition. Göran Persson, Tomas Bodström.
- RB kap. 4 § 11, "Domareden", [Lagrum].
- RF kap 1. § 1, [Lagrum].
- SOU 2002:61, "Framtidens nämndemän". Nämndemannakommitténs betänkande.
- SOU 2009:56, "Den nya migrationsprocessen". Slutbetänkande av Utvärderingsutredningen.
- Stubbergaard, Ylva, 1996. *Stat, kris och Demokrati*. Lund: Arkiv Förlag
- SvD 2011, artikel 1. "SD-politiker kvar som nämndeman". Nyhetsartikel. 2011-08-02 [Elektronisk] http://www.svd.se/nyheter/inrikes/sd-politiker-kvar-som-namndeman_6364688.svd Hämtad 2011-12-22.
- SvD 2011, artikel 2. "Forskare: Det här sänder ut fel signaler i samhället". Nyhetsartikel. 2011-11-12 [Elektronisk]
http://www.svd.se/nyheter/inrikes/forskare-det-har-sander-ut-fel-signaler-i-samhallet_6630540.svd Hämtad 2011-12-22.
- SvD 2011, artikel 3. "Risk för felaktiga bedömningar". Ledare. 2011-11-04 [Elektronisk] http://www.svd.se/opinion/ledarsidan/risk-for-felaktiga-bedomningar_6609124.svd Hämtad 2011-12-22.
- SvD 2011, artikel 4. "Ask vill öka nämndemäns representativitet". Nyhetsartikel. 2011-05-05 [Elektronisk] http://www.svd.se/nyheter/inrikes/ask-vill-oka-representativitet_6142981.svd Hämtad 2011-12-22.
- SvD 2011, artikel 5. "Expert i processrätt: Uddlös kritik från Lapidus". Nyhetsartikel. 2011-05-05 [Elektronisk]
http://www.svd.se/nyheter/inrikes/expert-i-processratt-uddlos-kritik-fran-lapidus_6142341.svd Hämtad 2011-12-22.

- SvD 2011, artikel 6. ”*Lapidus instämmer i Assanges kritik*”. Nyhetsartikel. 2011-05-05 [Elektronisk] http://www.svd.se/nyheter/inrikes/lapidus-instammer-i-assanges-kritik_6140677.svd Hämtad 2011-12-22.
- SvD 2011, artikel 7. ”*Grånande nämndemän i Sverige*”. Nyhetsartikel. 2011-03-01 [Elektronisk] http://www.svd.se/nyheter/inrikes/granande-namndeman-i-sverige_5977445.svd Hämtad 2011-12-22.
- SvD 2011, artikel 8. ”*Nämndemäns politik granskas*”. Nyhetsartikel. 2011-02-22 [Elektronisk] http://www.svd.se/nyheter/inrikes/namndemans-politik-granskas_5961021.svd Hämtad 2011-12-22.
- SvD 2011, artikel 9. ”*Assanges advokater till attack mot Reinfeldt*”. Nyhetsartikel. 2011-02-11 [Elektronisk] http://www.svd.se/nyheter/inrikes/assanges-advokater-till-attack-mot-reinfeldt_5934601.svd Hämtad 2011-12-22-
- SvD 2011, artikel 10. ”*Ask: Nämndemän kan försvinna*”. Nyhetsartikel. 2011-12-28 [Elektronisk] http://www.svd.se/nyheter/inrikes/ask-namndeman-kan-forsvinna_6736097.svd Hämtad 2011-12-28.
- Sveriges domstolar: a. Uppdaterad 2010-12-22. [Elektronisk] <http://www.domstol.se/Om-Sveriges-Domstolar/Arbeta-pa-domstol/Arbetsomraden/Namndeman/Uppgift-och-roll/> Hämtad 2011-12-28.
- Sveriges domstolar: b [Elektronisk] <http://www.domstol.se/Om-Sveriges-Domstolar/Arbeta-pa-domstol/Arbetsomraden/Namndeman/Vanliga-fragor/> Hämtad 2011-12-28.
- SVT 2011-12-27, Domarenkät slutresultat [Elektronisk]. http://svt.se/content/1/c8/02/65/88/36/Domarenkaten_slutresultat_18%20dec.pdf Hämtad 2011-12-27.
- Teorell, Jan – Svensson, Torsten, 2007. Att fråga och att svara. Samhällsvetenskaplig metod. Malmö: Liber.
- Vallinder, Torbjörn, 2000. Nio edsvurna män. *Jury och tryckfrihet i Sverige 1815-2000*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Wæraas, Arild, 2007. “The Re-enchantment of Social Institutions: Max Weber and Public Relations” in *Public Relations Review*, iss. 33, pp.281-286.

9 Bilagor

9.1 Bilaga 1: Argument för och emot lekmän i domstol

9.1.1 Argument för nämndemän i domstol

- i. ”Rättvisa kan bara definieras lekmanamässigt”: Rättvisa är ett svårdefinierat begrepp och domstolars förfarande utgår från en rättvisediskussion där den juridiska processen enbart skapar en dom utifrån en funktionell (konstruerad) sanning. En funktionell sanning är en lekmanamässigt bestämd sanning, en ”allmän övertygelse” om denna sanning och därför behövs det lekmän i rätten som kan bekräfta denna allmänna övertygelse (Diesen, 1996, s.21-24).
- ii. ”Legitimitet/förtroende”: Om lekmän får vara med som domare i rättssystemet är befolkningen mer villig att acceptera den maktutövning som sker genom rättskipning, än om de varit helt avskurna från den (ibid., s.26-27).
- iii. ”Demokratisk kontroll/insyn”: Lekmän finns med i domstolar för att demokratiskt kontrollera den verkställande makten för att den inte ska användas i ”otillbörliga politiska syften” eller blir alltför teknokratisk (ibid., s.27).
- iv. ”Samspel mellan rättskipning och allmänt rättsmedvetande”: Att ha med lekmän som inte har juridisk kunskap i rätten kan framförallt påverka så att rättskipningen blir överensstämmande med rättsuppfattningarna i landet, om lagarna i blir i alltför stor obalans med denna (ibid., s.29).
- v. ”Breddad livserfarenhet i rätten”: Om lekmännen och juristdomaren skiljer sig i ålder och livserfarenhet kan det hjälpa till att öka domstolens kunskaper och referensramar (ibid., s.31).
- vi. ”Spärr mot teknokrati”: Om dömandet enbart utförs av juridiska domare finns risken att man mer och mer kommer bort från den allmänna rättsuppfattningen, dvs. att folket anser att de verkliga brottslingarna går fria medan småföreteelser straffas hårt (ibid., s.33).
- vii. ”Pedagogiska skäl”: När man har med lekmän i domstolprocesser tvingar det juristdomarna att använda ett mer begripligt språk för att lekmännen ska kunna avgöra själv och att kunna lägga sin dom i målet på bästa sätt.

Detta ökar även insynen för berörda parter och allmänheten (ibid., s.35-36).

- viii. ”Kostnadsskäl”: Nämndemän erhåller ett litet arvode eller ersätts för inkomstbortfall när de sitter med i domstolen, vilket gör att domstolen skulle tjäna på att avskaffa nämndemannasystemet. Men om man skulle ersätta nämndemän med juristdomare skulle det bli en alltför dyr domarkostnad per rättegång (ibid., s.36-37).

9.1.2 Argument mot nämndemän i domstol

- i. ”Brist på juridisk kompetens”: Lekmän deltar i rättsprocesser just därför att de inte har juridisk skolning utan ska representera ett ”common sense”. Dock kan man se själva domarrollen som uppdelad i att utreda vad som hänt i det berörda fallet med hjälp av sin juridiska kompetens och sedan besluta om utfall. När då nämndemännens roll enbart blir till att ta beslut, gör man samma sak som domaren, trots att man inte har den kompetens som efterfrågas av en domare. Detta motargument ses som det tyngsta (Diesen, 1996, s.38-39).
- ii. ”Ingen metodutveckling”: Om man hela tiden i rättsförfarandet förenklar det juridiska språket och metoderna för att lekmännen ska förstå, kan det riskera att på sikt erodera juridiken som vetenskap om man i framtiden bedömer på samma sätt som idag (ibid., s.43).
- iii. ”Risk för subjektivism”: Det finns en risk att lekmän som saknar juridisk kompetens, istället för att analysera fallet objektivt, ersätter det med subjektivitet utifrån egna upplevelser och övertygelser. Subjektiviteten hos domarna ses inte som lika allvarlig då man genom juristutbildning tränar på objektivt beslutsfattande (ibid., s.43).
- iv. ”Risk för politisering”: När man i Sverige har politiska valda nämndemän finns det en risk för att de politiska värderingarna påverkar objektiviteten om nämndemännen anser sig representera ett partis åsikter. Det finns regler om neutralitet, objektivitet och lag om domarjäv för att förhindra detta. Problematiken kvarstår dock då nämndemännen oftast kandiderar för en post i partiet som likaväl kan bestå av att sitta i kommunfullmäktige som att bli nämndeman – vilket kan skapa förvirring i vilka åsikter som skall representeras i domstolen (ibid., s.45).
- v. ”Lägre effektivitet”: Eftersom juristdomaren måste lägga tid på att förklara förfarandet för nämndemännen föreligger det en effektivitetsbrist då tid går till spillo. Dessutom finns det inga arbetsuppgifter för nämndemännen när rättegångar skjuts upp, medan juristdomaren kan förbereda andra mål. Däremot blir det problematiskt om genomgången av förfarandet går för fort och nämndemannen inte förstår följer denne enbart domarens åsikt, vilket gör att det inte ger någon effekt att ha med en nämndeman som ska representera det allmänna rättsmedvetande och det blir det en onyttig tjänst som offerar både tid och pengar (ibid., s.47).

9.2 Bilaga 2: Variabler till den kvantitativa undersökningen

Den kvantitativa undersökningen utgörs av en multivariat regressionsanalys i SPSS med en dummyvariabel som oberoende variabel (X), där 0=om ej Sverigedemokrat i huvudförhandlingen, 1=Sverigedemokrat har varit med. Den beroende variabeln (Y) kommer att vara en dikotom variabel, vilket gör att regressionen blir en logistisk regressionsanalys (Hosmer & Lemeshow, 2000, s. 1). Avslag på asylansökan i Migrationsdomstolen kodas som 1 och bifall som 0. Anledningen till denna kodning är att 0 representerar avsaknaden av den efterfrågade egenskapen och 1 närvaron av den (ibid., s.7).

Det som gör regressionen multivariat är att jag lägger in kontrollvariabler som ytterligare beroende variabler för att kunna uppfylla orsakskriteriet isolering. Isolering betyder att man isolerar den kausala effekten av den oberoende variabeln på den beroende genom att använda sig av kontrollvariabler. Om man inte använder kontrollvariabler kan man dra felaktiga slutsatser om den oberoende variabelns påverkan på y (Teorell & Svensson, 2007, s.204). Dessa kontrollvariabler är bra att välja utifrån vad som teoretiskt skulle kunna påverka y för att undvika skensamband, s.k. spuriösa samband (ibid.). Alltså kan man säga att jag väljer att inkorporera kontrollvariabler i min undersökning för att eliminera att dra en felaktig slutsats i att Sverigedemokratiska nämndemän bara råkat sitta med i sådana asylfall som skulle ha fått avslag ändå, eller om man kan utvärdera en lika stor sannolikhet att få avslag om det sitter med Sverigedemokratiska nämndemän som för de andra partiernas nämndemän.

För att kunna ge större legitimitet till min undersökning kommer jag därför att lägga till de andra nämndemännens partitillhörighet och deltagande i målen som dummyvariabler för att undersöka huruvida man kan se en åsiktsskillnad mellan nämndemän med olika partimandat, alltså om det är de åsikter som partierna representerar som avspeglas i utfallet. Detta skulle kunna ge en tydligare bild om man kan jämföra resultatet mellan de Sverigedemokratiska nämndemännens deltagande i domstolen med de andras, dvs. att jag utelämnar dummyn "Sd" och relaterar resultatet till de andra förklarande variablerna.

Dessutom kommer jag att lägga till två ytterligare förklarande variabler för att se om nationalitet är en möjlig förklaring till domens avslag (Y), med skälet att isolera effekten så att Sverigedemokratiska nämndemän inte bara råkat sitta med på "hopplösa" fall. Nationalitet är en variabel som tas med i regressionen för att se huruvida det påverkar utfallet i domen beroende på varifrån den asylsökande kommer ifrån. De länder som toppar listan med inkomna asylansökningar till Sverige 2011 är Afghanistan, Somalia, Serbien, Irak och Eritrea (Migrationsverket: a). Jag kommer inte att testa för alla nationaliteter, utan för de som jag uppfattade i större utsträckning fick bifall respektive avslag vid insamlingen av data, för att kontrollera den eventuella effekten av att lättare/svårare få bifall när man kommer från ett visst land. De nationaliteter som

kontrolleras för är Irak och Afghanistan respektive Balkan och konstrueras som två dummyvariabler.

Figur 9.2.1 Variabler

Variabel(X)	Förklaring
V	1=Vänsterpartistisk nämndeman med i huvudförhandling 0= Vänsterpartistisk nämndeman ej med i huvudförhandling
S	1= Socialdemokratisk nämndeman med i huvudförhandling 0=Socialdemokratisk nämndeman ej med i huvudförhandling
Mp	1=Miljöpartistisk nämndeman med i huvudförhandling 0=Miljöpartistisk nämndeman ej med i huvudförhandling
C	1=Centerpartistisk nämndeman med i huvudförhandling 0=Centerpartistisk nämndeman ej med i huvudförhandling
Fp	1=Folkpartistisk nämndeman med i huvudförhandling 0=Folkpartistisk nämndeman ej med i huvudförhandling
M	1=Moderat nämndeman med i huvudförhandling 0=Moderat nämndeman ej med i huvudförhandling
Kd	1=Kristdemokratisk nämndeman med i huvudförhandling 0=Kristdemokratisk nämndeman ej med i huvudförhandling
Sd	1=Sverigedemokratisk nämndeman med i huvudförhandling 0=Sverigedemokratisk nämndeman ej med i huvudförhandling
IQ&AFG	1=Asylsökandens nationalitet: från Irak eller Afghanistan 0=Asylsökanden nationalitet: ej från Irak eller Afghanistan
Balkan	1=Asylsökandes nationalitet: från Balkan* 0=Asylsökandes nationalitet: ej från Balkan
Variabel(Y)	
Utfall	1=Domslutet avslag 0=Domslutet bifall
Oenighet	1=En eller flera nämndemän oeniga med juristdomaren 0=Ingen oenighet från nämndemännens sida mot juristdomaren

*Med Balkan menas följande länder: Albanien, Bosnien-Hercegovina, Bulgarien, Kroatien, Makedonien, Montenegro, Serbien, Slovenien, Kosovo

9.3 Bilaga 3: Frekvenstabeller för den kvantitativa undersökningen

Tabell 9.3.1 Antal domar (N)

Domar	Absolut antal	Relativt antal (%)
Bifall	32	16,8
Avslag	158	83,2
Totalt	190	100

Tabell 9.3.2 Nämndemännens deltagande i domar*

Nämndeman	Absolut antal	Relativt antal (%)	Antal domar med 2 nämndemän från samma parti	3 från samma parti
V	14	7,4	0	0
S	130	68,4	26	1
Mp	41	21,6	2	0
C	22	11,6	2	0
Fp	65	34,2	10	0
M	138	72,6	30	5
Kd	31	16,3	0	0
Sd	36	18,9	0	0
Totalt	190	100	70	6

*I ett antal fall fanns det mer än en nämndeman med samma partitillhörighet med i samma dom. Dessa har bara noterats i regressionsanalysen som att det har suttit med en nämndeman från detta parti, men illustreras i de två högra kolumnerna (tio av nämndemännens partitillhörighet var okänd och de har därför uteslutits ur datan).

Tabell 9.3.3 Kontrollvariabler ”nationalitet”

Variabel	Absolut antal	Relativt antal (%)
Balkan	46	24,2
IQochAFG	39	20,5
Totalt	85 (utav 190)	44,7

Tabell 9.3.4 Nämndemännens oenighet med juristdomaren*

Oenighet	Absolut antal	Relativt antal (%)
Oeniga	27**	14,2

*Minst en nämndeman oenig med juristdomaren.

** I två av fallen (N=190) var alla tre nämndemännen eniga, därmed oeniga med domaren, och bestämde att resultatet skulle bli ett bifall (i dessa fall var nämndemännens partitillhörighet Mp, Fp, M respektive S, Mp och M).

9.4 Bilaga 4: Tabell över innehållet i artiklarna (legitimitetens tredje dimension)

Tabell 9.4.1

Nr.	Typ av artikel	Ämne
1	Nyhet (TT)	SD nämndeman förklarar Breiviks dåd som konsekvens av ”massinvandring” på sin blogg. Åsikter om hans entledigande som nämndeman.
2	Nyhet (TT)	Rapport om att nyktra förare som skadar en annan i trafiken oftare får längre fängelsestraff än rattfulla. Lösning: utbilda domare och nämndemän
3	Ledare	Intervju med docent i kognitiv rättsvetenskap: Få kan vara helt objektiva men juristdomare är bättre på att bortse från irrelevant fakta. Sverige tillämpar fri bevisning som kan vara förvirrande för nämndemän vilket ökar risken till felaktiga domar.
4	Nyhet	Justitieminister Ask svarar på kritiken från Lapidus och Åkermark om att nämndemännen inte är representativa för befolkningen. Ask nöjd med att nämndemän väljs av partier men funderar på åtgärder som fri kvot eller se över erstättningen.
5	Nyhet	Bylander, docent i processrätt, kritiserar Lapidus och Åkermark och tycker att Assanges fall inte är representativt för att föra en diskussion om det svenska rättsväsendet.
6	Nyhet/ Debatt	Lapidus och Åkermark instämmer delvis i Assanges kritik mot det svenska rättsväsendet på DN Debatt. Om nämndemän: ej representativt för befolkning
7	Nyhet (TT)	Nämndemännens medelålder är 2011 (56,8 år) fortfarande på samma höga nivå som 2007 (56,7 år) trots kampanjer riktade till dem som nominerar.
8	Nyhet (TT)	Tidningen Expo skriver att en särskild nämnd ska tillsättas för att pröva var gränsen går för nämndemännens arbete.
9	Nyhet	Assanges advokater kritiserar Reinfeldt för uttalanden om fallet. De hävdar även att ”...svensk rättsprocess riskerar att politiseras eftersom nämndemän ofta är politiker och att domaren inte ensam fattar yttersta beslutet”.
10	Nyhet (TT)	Efter SVT:s undersökning om att ett stort antal domare underkänner nämndemannasystemet uttalar sig justitieminister Ask om att nämndemän i domstolar kommer att ses över då det är ett stort problem om det ifrågasätts hur de dömer.
11	Kolumn	Guillo anser att en dom för ”Stämpling till terrorism” mot två unga män är en skandal. Kommentar om nämndemän: anser att det inte längre håller att ha politiskt utsedda nämndemän; Sverigedemokrater ska inte ha domarbefattning.
12	Nyhet	I en enkätundersökning gjord av SVT som 675 svenska domare har svarat på har det bl.a. framkommit att 28 % av domarna anser att nämndemän helt bör försvinna ur domstolarna, 30 % att nämndemän bör finnas kvar men ej politiskt tillsatta, 16 % att nuvarande systemet är bra men bör kompletteras med politiskt obundna nämndemän, 19 % att systemet som finns idag bör vara kvar i sin nuvarande form. Nämndemännens okunnighet ses som det

		största problemet.
13	Debatt/ Replik	Replik av Winberg, nämndeman, på Sandgrens debattinlägg: Man borde satsa på att fortlöpande utbilda nämndemän i bevisvärdering då de enligt Sandgren får för lite övning i rätten, istället för att avsätta nämndemän.
14	Debatt/ Replik	Replik av Mellqvist, juris doktor, på Sandgrens debattinlägg: Jurister och lekmän är lika skolade för bevisvärdering då det är en humanistisk process. Nämndemän får inte ”döma fritt” utan ska hålla sig till ”vad lag stadgar” vilket domaren redogör för.
15	Debatt/ Replik	Replik av Cars, f d hovrättslagman, på Sandgrens debattinlägg: Instämmer delvis med Sandgren, dvs. kritiserar nämndemän i brottmål men ser fördelar i andra mål som exempelvis familjemål.
16	Debatt	Debattinlägg av Sandgren, professor i rättsvetenskap: Anser att nämndemannamedverkan leder till nyckfullhet i systemet, det blir till ett ”lotteri”. Därför urholkar nämndemännen förtroendet för systemet.
17	Debatt	Debattinlägg av Johansson, ordförande i riksdagens justitieutskott: Anser att det inte är rimligt att extremistiska politiker dömer i domstolar. Detta till grund av Nationaldemokrater och Sverigedemokrater som luftat negativa åsikter om homosexuella och rasistiska tankar.